

Tadej Vidmar

Pedagogika na univerzi v Ljubljani od njene ustanovitve do začetka petdesetih let 20. stoletja

Povzetek: V prispevku obravnavamo utemeljevanje pedagogike kot znanosti v Sloveniji in študija pedagogike na univerzi v Ljubljani. Analiziramo njun razvoj od dvajsetih do začetka petdesetih let 20. stoletja. Ob ustanovitvi univerze v Ljubljani leta 1919 je začela delovati tudi katedra za pedagogiko, prvi profesor je bil Karel Ozvald, ki je tudi utemeljil duhoslovno/kulturno pedagogiko v Sloveniji. Leta 1930 se je Ozvaldu pridružil Stanko Gogala, tudi predstavnik duhoslovne/kulturne pedagogike. Med vojno je Ljubljano okupirala najprej italijanska fašistična država, leta 1943 pa nemški nacionalsocialistični režim. Med nemško okupacijo predavanj na univerzi ni bilo. Univerza je spet začela delovati leta 1945, ko je bil ponovno uveden tudi študij pedagogike, vendar na drugačnih idejnih in političnih temeljih. Novi pedagoški koncept je bil dolgo zelo odklonilen do večine predvojnih pedagoških smeri in gibanj. Vpliv politike in ideologije je imel močne učinke na razvoj pedagoškega mišljenja.

Ključne besede: univerza v Ljubljani, pedagogika, zgodovina izobraževanja, duhoslovna pedagogika, kulturna pedagogika, marksistična pedagogika

UDK: 37(091)

Znanstveni prispevek

Dr. Tadej Vidmar, izredni profesor, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za pedagogiko in andragogiko, Aškerčeva 2, SI-1000 Ljubljana, Slovenija; e-naslov: Tadej.Vidmar@ff.uni-lj.si

Uvod

Pedagogika kot znanstvena disciplina je bila v Sloveniji že vse od svojega začetka tesno povezana z univerzo v Ljubljani in so jo pomembno zaznamovali univerzitetni profesorji in sodelavci.

V svojem razvoju ima vsaka znanost obdobja, v katerih se bolj kot z utemeljevanjem, raziskovanjem in širjenjem lastnega strokovnega področja ukvarja sama s seboj in rešuje notranje dileme in konflikte. Tudi slovenska pedagogika je doživljala tako obdobja hitrega razvoja in spodbud kot tudi obdobja kritik in obsodb. Najtežje trenutke za možnosti njenega razvoja in konsolidacije pomenijo prepiri v tisku in medsebojno obračunavanje njenih predstavnikov ter iskanje argumentov in pomoči v centrih moči zunaj stroke, zlasti v politiki. Še posebej je bila slovenska pedagogika v težki situaciji po drugi svetovni vojni, ko ji ni bilo tuje iskanje (idejnih) nasprotnikov v lastnih vrstah in zavračanje kontinuitete tradicije (Vidmar 2009a, str. 19; prim. tudi Schmidt 1969; Strmčnik 2000).

V prispevku želimo prikazati nekatera značilna dogajanja v prvi polovici 20. stoletja, natančneje od konca prve svetovne vojne do petdesetih let 20. stoletja, ki so povezana z utemeljevanjem in uveljavljanjem pedagogike in študija pedagogike na univerzi v Ljubljani – kar je sočasno pomenilo tudi utemeljevanje in uveljavljanje pedagogike kot znanosti v Sloveniji – ter ob tem opozoriti na njeno ne dovolj pojasnjeno zavračanje, ko se je po drugi svetovni vojni spremenila ideološka paradigma. Pri tem imamo v mislih spregledovanje pozitivnih ter poudarjanje negativnih plati in vidikov večine predvojnih pedagoških gibanj in smeri, še posebej tedaj prevladujoče duhoslovne oz. kulturne pedagogike in njenih glavnih predstavnikov, zlasti tistih, ki jih ni bilo mogoče upravičiti skozi marksistično interpretacijo (Schmidt 1947, 1969; Strmčnik 2003). Enemu od njiju (Ozvaldu) so se po drugi svetovni vojni in še v začetku 21. stoletja pripisale skorajda vse napake in pomanjkljivosti na pedagoškem področju v času med obema vojnoma in ga postavile v navidezno opozicijo do drugega (Gogala) (Strmčnik 2000), ki se ga še danes poskuša umeščati v različne koncepte in teorije, ob zelo sramežljivem omenjanju tiste smeri, za katero se je po dolgih letih molka o tej temi še v svojem zadnjem objavljenem delu sam opredelil, tj. v okvir duhoslovne oz. kulturne pedagogike (Gogala 1970; prim. tudi Löffelholz 1979).

Čas po prvi svetovni vojni

Organizacija študija

Ob ustanovitvi univerze v Ljubljani leta 1919 je bila kot ena prvih kateder na filozofski fakulteti ustanovljena katedra za pedagogiko, ki je tudi zelo hitro začela delovati; v prvem razpisu za vpis na univerzo piše: »Predavanja se na teh fakultetah prično pričetkom decembra, in sicer v sledečem obsegu: 1. Na filozofski fakulteti: filozofija, pedagogika, matematika, kemija, mineralogija in geologija, botanika, zgodovina, germanska filologija, slovanska filologija in primerjajoče jezikoslovje. [...] Pouk na filozofski fakulteti je popoln, torej za slušatelje vseh osmih semestrov.« (*Inskripcija v zimski semester 1919/1920 v Zgodovina slovenske univerze v Ljubljani ... 1929*, str. 240)

Do leta 1925 je bila ureditev študija na filozofski fakulteti približna kombinacija študija na avstrijskih univerzah do 1918 ter ureditve univerze v Beogradu iz leta 1906 (z dopolnitvijo iz 1911 in kasneje 1928) (Grafenauer 1969b). Študij na filozofski fakulteti je takrat potekal dvopredmetno, v obliki glavnega in stranskega predmeta, fakulteta pa je izobraževala predvsem bodoče gimnazijske profesorje. Vsak bodoči gimnazijski profesor je po končanem 5. semestru študija opravljal t. i. obči izpit iz filozofije in pedagogike ter učnega jezika. Pri pedagogiki in filozofiji je moral kandidat pokazati poznavanje temeljnih pedagoških pojmov in teorij, njihovo povezavo z logiko in psihološkimi znanji, prav tako pa tudi osnove zgodovine pedagogike ter vzgoje in izobraževanja od 16. stoletja naprej (Seznam predavanj ... 1920).

Razen pedagogike kot obveznega predmeta za gimnazijskega profesorje je bilo pedagogiko mogoče študirati tudi kot glavni diplomski predmet, pa tudi v obliki doktorskega študija (prav tam). Za pristop k doktorskemu izpitu so morali imeti kandidati absolviranih 8 semestrov študija, od tega pa vsaj 6 semestrov študija predmeta, ki so ga izbrali za glavni predmet doktorskega izpita. Pedagogika je spadala v okvir študijskega področja filozofije, kjer sta bila kot glavna predmeta možna študija bodisi filozofije bodisi pedagogike (prav tam).

Od začetka študija pedagogike kot doktorskega študija do leta 1945 je bilo promoviranih 13 doktorjev filozofije, ki so za glavni predmet izbrali pedagogiko oz. je bila tematika njihove doktorske disertacije pedagoška in je bil njihov mentor dr. Karel Ozvald. Prvo doktorsko disertacijo iz pedagogike je leta 1922 predložil Stane Rapè, njen naslov pa je bil: *Etično vzgajanje, njega namen in pomen v današnjih dneh*. Vidnejši posamezniki, ki so do leta 1945 na univerzi v Ljubljani doktorirali iz pedagogike, so bili: Franjo Žgeč, Vinko Brumen, Vlado Schmidt, Dragotin Cvetko in Iva Segula (Kokole 1969, str. 27–51; Pavlič 1980).

Leta 1925 je bil študij na univerzi v Ljubljani (s tem pa tudi na filozofski fakulteti) reorganiziran, po novem je bil zasnovan izključno v skladu z ureditvijo univerze v Beogradu (Melik 1975). Študij na filozofski fakulteti se je končal bodisi z diplomskim izpitom (diplomant je lahko opravljal delo suplenta na srednjih šolah, po preteku dveh let pa je smel opravljati državni profesorski izpit) bodisi z doktorskim izpitom (po uspešno opravljenem diplomskem izpitu) (Izpitni predpisi ...

1925); takšna ureditev zaključka študija je bila v veljavi do leta 1947 (Grafenauer 1969a). Ves čas med obema vojnama je univerzi v Ljubljani iz Beograda grozila bodisi ukinitvev posameznih fakultet bodisi univerze kot celote (Zgodovina slovenske univerze v Ljubljani ... 1929).

Predavanja iz pedagogike

Za prvega profesorja pedagogike na filozofski fakulteti je bil imenovan dr. Karel Ozvald, v tistem času relativno uveljavljen pedagog praktik v slovenskem prostoru, ki je tudi sodeloval pri izdelavi organizacijskega načrta za filozofsko fakulteto (prim. prav tam). Ozvald je takoj začel tudi razvijati pedagogiko kot znanstveno vedo na Slovenskem; leta 1927 je izšla njegova knjiga z naslovom *Kulturna pedagogika*, v kateri je utemeljil duhoslovno pedagogiko v Sloveniji (kjer je bila bolj poznana pod imenom kulturna pedagogika).

Predavanja je Ozvald začel januarja 1920, naslova predavanj (in s tem tudi njihova tematika) v prvem semestru pa sta bila: *Vzgojeslovna psihologija* (4 ure tedensko) in *Sodobna vprašanja izobrazbe* (1 ura tedensko); seminar je obsegal 2 uri tedensko (Seznam predavanj ... 1920). V študijskem letu 1920/1921 je Ozvald v zimskem semestru predaval *Vzgojevalno etiko* (3 ure), *Krivdo, kazni in vzgojo (problem zločina s posebnim ozirom na mladino)* (2 uri) ter vodil seminar iz Lockovih *Thoughts on Education (Misli o vzgoji)* (2 uri), v poletnem semestru pa je predaval *Filozofijo vzgoje* (4 ure), nadaljevanje *Krivde, kazni in vzgoje* (1 ura) ter za seminar vodil nadaljevanje Lockovih *Misli o vzgoji* (2 uri) (prav tam; Seznam predavanj ... 1921).

V zimskem semestru 1922/1923 se je v *Katalogu predavanj* začela pedagogika ločevati od filozofije (prej sta bili obe navedeni v okviru »filozofije«); takrat so bila izvajana predavanja z naslovoma: *Sociologija dece in mladine (s posebnim ozirom na vzgojne probleme)* ter *Problemi in konflikti modernega življenja* (v obliki diskusij, odprtih za slušatelje vseh fakultet), kot seminar pa Platonova *Država* (poglavje o temeljnih načelih socialne pedagogike) (Seznam predavanj ... 1922). Ozvald je razen pedagoških tem redno predaval tudi teme iz psihologije (npr. *Psihologija mladine, Individualna psihologija*; zanimivo je, da je v tistem času tudi dr. France Veber kot profesor filozofije imel izključno predavanja iz psihologije) (Seznam predavanj ... 1925; Seznam predavanj ... 1926; Seznam predavanj ... 1927), antropologije (npr. *Pedagoška antropologija*) (Seznam predavanj ... 1929) in sociologije (npr. *Sociološka stran šolskega življenja* ali *Pedagoška sociologija*) (Seznam predavanj ... 1930; Seznam predavanj ... 1936).

V zimskem semestru 1923/1924 je začel Ozvald predstavljati duhoslovno oz. kulturno pedagogiko (predavanje: *Kulturna pedagogika (s posebnim ozirom na zgodovinski razvoj vodilnih idej)*), seminar pa je potekal na temo Rousseaujevega *Emila* (Seznam predavanj ... 1923).

Za popularizacijo in širitev pedagogike in pedagoških idej je bil januarja 1921 na pobudo in ob stalnem sodelovanju Ozvalda (Žgeč 1930, str. 7) ter pod vodstvom Franja Žgeča na univerzi ustanovljen akademski socialno-pedagoški krožek, ki je deloval več let: »Na svojih sejah in sestankih, v skupnih akcijah in ekskurzijah je

zbiral akademsko mladino vseh fakultet, na sestankih tudi učiteljstvo vseh kategorij in inteligenco vseh poklicev ter je obravnaval v nabito polni veliki zbornični dvorani naša najaktualnejša socialno pedagoška vprašanja.« (Prav tam) V njegovem okviru je bila na univerzi leta 1922 ustanovljena celo, sicer zgolj eno leto delujoča, »Delavska ljudska visoka šola« (prav tam).

V poletnem semestru leta 1930 se je Ozvaldu kot zunanji sodelavec in vodja praktičnega pedagoškega seminarja pridružil dr. Stanko Gogala, tudi predstavnik duhoslovne oz. kulturne pedagogike (glavni predmet njegovega doktorskega študija je bila filozofija, prav tako je bil njegov mentor pri doktoratu profesor filozofije dr. France Veber). Gogala je bil sicer redno zaposlen kot profesor na učiteljišču v Ljubljani (najprej na ženskem, nato na moškem). Tematika Gogalovega seminarja je bila povezana s predavanjem *Sociološka stran šolskega življenja* (Seznam predavanj ... 1930). Tri leta kasneje, v zimskem semestru 1933/1934, je začel Gogala zraven seminarja izvajati tudi predavanja. Najprej – podobno kot že Ozvald ob ustanovitvi univerze – s psihološko tematiko; prvo predavanje je namreč imelo naslov: *Pedagoška psihologija* (2 uri tedensko). Ozvald je imel takrat predavanje z naslovom: *Znanstvena pedagogika in življenje* (3 ure tedensko) (Seznam predavanj ... 1933).

Ozvald in Gogala sta si delila predavanja do zaprtja univerze leta 1943. Gogala je, podobno kot Ozvald, imel predavanja z različnih področij, od obče pedagoških do zgodovinskih (npr. *Pedagogika »celega« človeka, Viktor Bežek v slovenski pedagogiki, Začetki slovenskega vzgojeslovja*) (Seznam predavanj ... 1935; Seznam predavanj ... 1936; Seznam predavanj ... 1938).

S prihodom Gogale je bila v program pedagoške katedre vključena tudi metodika oziroma didaktika (Vidmar 2009a, str. 20). V zimskem semestru 1937/1938 je namreč začel Gogala razvijati in predavati tudi didaktične vsebine (*Srednješolska metodika* (2 uri tedensko)) (Seznam predavanj ... 1937), ki jih je nato od naslednjega študijskega leta predaval vsako leto do leta 1942 pod naslovom *Didaktika predmetov na srednji šoli* oz. kasneje *Srednješolska didaktika* (1 ura tedensko) (prim. Seznam predavanj ... 1938; Seznam predavanj ... 1939; Seznam predavanj ... 1940; Programmi dei corsi ... 1941; Programmi dei corsi ... 1942). V zadnjem letu izvajanja predavanj med drugo svetovno vojno Gogala ni imel predavanj iz didaktike (prim. Programmi dei corsi ... 1943).

V času med obema vojnama je bil študij pedagogike vsebinsko zelo raznolik, razen splošnih spoznanj pedagoške znanosti je pomemben delež imela tudi zgodovina pedagogike. Kot je že bilo pokazano, sta Ozvald in Gogala med drugim predavala tudi nekatere »mejne discipline«, ki so jih razumeli kot pomožne discipline pedagogike, a takrat na fakulteti še niso bile razvite ali pa niso vključevale pedagoškega vidika: psihologijo (pedagoško, otroško in mladinsko, individualno), karakterologijo, psihoanalizo, sociologijo otrok in mladine, filozofijo pedagogike.

Pedagoška teorija

Ustanovitev univerze v Ljubljani leta 1919 je dejansko omogočila postopno uveljavljanje pedagogike kot akademske discipline pri nas, s tem pa tudi odprla večje možnosti za njeno konceptualizacijo. Do druge svetovne vojne so bile tako slovenska

pedagoška misel kot tudi praktične izpeljave zaradi tradicije pod močnim vplivom nemških pedagoških konceptov. V tem obdobju so se začeli intenzivneje uveljavljati tudi angloameriški in sovjetski koncepti, predvsem pa praktične pedagoške rešitve (Vidmar 2011, str. 34; prim. tudi Ermenc idr. 2015).

Z imenovanjem Ozvalda za univerzitetnega profesorja in z njegovim znanstvenim delom na področju pedagogike se je tudi v našem prostoru začela razvijati duhoslovna oz. kulturna pedagogika, ki je tudi ves čas med obema vojnama prevladovala na univerzi; oba predavatelja sta bila njena izpričana predstavnika in oblikovalca.

Bistvo kulturne pedagogike so v začetku 20. stoletja opredeljevali tako, da imajo vsaka doba, kultura in družba (skupnost) določeno »obličje«, da imajo svojo »dušo« in jih napolnjuje določen »duh«, ki se imenuje duh časa. Vsako zgodovinsko obdobje in vsaka družba imata tudi svoj tipični vzgojno-izobraževalni ideal. Najpomembnejše sredstvo izobraževanja so izobraževalne vrednote, ki so preoblikovane in za izobraževalne namene prirejene kulturne vrednote (dosežki kulture na različnih področjih). Vsaka kulturna vrednota pa, po mnenju predstavnikov kulturne pedagogike, še ne more biti sočasno tudi izobraževalna vrednota. Izobraževalna vrednota je lahko samo tista kulturna vrednota, ki jo človek doživi tako, »da se njega osebno dotakne, da mu pomaga pri izoblikovanju človeškosti« (Brumen 1936, str. 107; prim. tudi Čibej 1928, str. 117–118). Naloga pedagogike je, da identificira duha časa in pomaga pri pretvarjanju kulturnih vrednot v izobraževalne vrednote.

Duhoslovna oz. kulturna pedagogika je bila, kot veliko drugih pedagoških konceptov, enotna v izhodiščih, temeljih in splošni paradigmi, so se pa njeni predstavniki tako v Nemčiji kot pri nas razlikovali v opredeljevanju posameznih podrobnosti in koncipiranju rešitev (prim. Bollnow 1989; Herrmann 2001). Gogala je npr. menil, da mora šola življenje »duhovno in normativno v o d i t i«, pri čemer ne more in ne sme od njega »s p r e j e m a t i kulturnih vrednot«, ampak mora učencem nuditi take »kulturne vsebine«, ki naj »i z p r e m i n j a j o življenje« (Gogala 1933, str. 108). Ozvald je po drugi strani bil mnenja, da »naloga šole ni, življenje voditi, temveč: življenje s p r e m l j a t i, ne zaostajati za njim, ampak poslušati in uvaževati njegove zahtevke, to se pravi, mladino pripravljati za življenje«, pri čemer pa cilj ne sme biti »korist gojenca«, ampak »notranja priprava na življenje, notranje izpopolnjevanje in rast ali z drugo besedo – i z o b r a z b a« (Ozvald 1927, str. 141). Razlog, ki ga navaja Ozvald, pa ni oportunističen, kot bi bilo mogoče razlagati, ampak – in pri tem se sklicuje na enega najvidnejših duhoslovnih pedagogov, Theodorja Litta – da bi šola, če bi življenje vodila, posegla »preko svojega avtonomnega področja« ter bi svoje lastne zakonitosti vsiljevala »miselno tujim področjem, ki jih gibljejo čisto drugačne sile, nego tiste, ki so imanentne bistvu šole« (prav tam).

Kot je bilo sploh značilno za duhoslovno pedagogiko (prim. Drewek 2003, str. 144–145), sta bila tako Ozvald kot Gogala trdno prepričana, da mora biti med učiteljem in učencem vzpostavljen tesen odnos, stik (Gogala 1930b; Gogala 1931, str. 158; Ozvald 1939a, str. 56–57), pri čemer pa Ozvald meni, da je v sodobnosti, ko šola čedalje bolj postaja »tovarna izobrazbe«, neposreden stik »dveh duš«, vzgojiteljeve in gojenčeve, onemogočen (Ozvald 1927, str. 138). Predstavniki duhoslovne oz. kulturne pedagogike na Slovenskem so pedagoško teorijo in znanost razumeli kot

znanstveno utemeljeno in filozofsko poglobljeno osvetlitev pedagoške stvarnosti (Gogala 1938; Ozvald 1939b, str. 16; prim. tudi Čibej 1928).

Kulturna pedagogika je razširila obseg in zanimanje pedagogike tudi na odrasle, ko pravi, da kljub temu, da je osrednja točka pedagoškega delovanja otrok, ne gre za »otroško« zadevo, ampak za »andra-gogiko«, to je »vodstvo človeka« (Ozvald 1939b, str. 12) oz. za »oblikovanje« človeka v Človeka (Gogala 1939, str. 11–14; Gogala 1970, str. 328–329).

V procesu utemeljevanja posameznih pedagoških smeri in gibanj v Sloveniji je vzniknilo mnogo konfliktov in polemik med njimi, najodmevnejše polemike pa so potekale med kulturno pedagogiko in nekaterimi gibanji ali zgolj posameznimi predstavniki reformske pedagogike, v okviru katere so sčasoma prevladali posamezniki, ki so zagovarjali tezo, da je reforma vzgoje in izobraževanja možna šele po (revolucionarni) spremembi družbenih razmer; ti so tudi pretežno nasprotovali ostalim smerem zunaj reformskega gibanja, njihovi predstavniki pa so po drugi svetovni vojni prevzeli odgovorne strokovne in politične položaje na področju vzgoje in izobraževanja v Sloveniji (Vidmar 2011, str. 44; prim. tudi Strmčnik 1979, str. 5). Zaradi omenjenega je polemika občasno dobila ideološki prizvok in politične interpretacije.

Eden najbolj vztrajno ponavljanih očitkov kulturni pedagogiki, ki sta jo razvijala oba univerzitetna profesorja, je bil tudi – predvsem po drugi svetovni vojni, da se premalo ukvarja s prakso in pomočjo (predvsem osnovnošolskim) učiteljem, preveč pa s teorijo, nadalje pomanjkanje čuta za prakso in pretirana usmeritev v teorijo in znanstveno pedagogiko namesto izkazovanja interesa za uporabno pedagogiko (prim. Gogala 1938, str. 145; Schmidt 1969, str. 207–209). Ozvald in Gogala sta na podlagi svojega dela in referenc odgovarjala, da takšna kritika ni upravičena, saj za tovrstnimi izjavami in kritikami ne stoji podcenjena praksa, ampak želja in zahteva po drugačni pedagoški teoriji ter zahteva po drugačni pedagoški paradigmi (prim. Gogala 1930a, str. 263; Gogala 1938, str. 145–146; Ozvald 1939b, str. 13–14).

Po drugi svetovni vojni se je izkazalo za resnično, kar je v odgovoru na očitke napisal Gogala, ki je bil prepričan, da gre pri tem za umetno ustvarjanje napetosti in sporov med »tako zvano akademsko in svetovno-nazorno teorijo« in da naj v ozadju teh očitkov ne bi bila premalo upoštevana praksa, ampak želja in zahteva po drugačni pedagoški teoriji, tj. zahteva po uveljavitvi drugačne pedagoške paradigme: »Prvi odpor proti naši pedagoški teoriji torej ne izvira iz teoretičnosti same, temveč iz zahteve po neki drugačni pedagoški teoriji.« (Gogala 1938, str. 145) Po njegovem prepričanju naj bi bili najbolj vneti nasprotniki kulturne pedagogike predvsem zagovorniki določenega svetovnega nazora: »Je to svojevrstni svetovni nazor, ki je blizu materializmu in ki a priori in teoretično zanikuje vsakršni idealizem, sploh vsako svojevrstno stvarnost, ki bi ne bila materialnega značaja. Ta svetovni nazor [...] je drugi razlog, radi katerega je nastal pri nas hud odpor proti pedagoški teoriji. Če se točneje izrazim, je to zopet odpor proti pedagoškim teoretikom, ki niso pripadniki tega nazora in ki naj bi se samo zato umaknili delu drugih. Ta napad proti pedagoški teoriji pomeni torej le napad proti svetovnemu nazoru idealizma

in priznavanju dvojne stvarnosti sveta, duhovne in materialne. In ker je svetovni nazor teoretičnega materializma zelo nestrpen, zato njegovi pripadniki tudi na pedagoško teoretičnem področju ne trpe drugačnih delavcev in ustvarjalcev. Hoteli bi, da bi dobil v slovenski pedagogiki, v teoriji in praksi, svoj izraz edino le materialistični svetovni nazor in da bi postalo tako tudi praktično pedagoško delo enotno, svetovno-nazorno enotno. [...] Proti pedagoški teoriji se torej ne bori prepričanje o nepotrebnosti te teorije sploh, niti se ne bori proti njej kaka druga pedagoška teorija, temveč nastopa kot razlog za borbo neka življenjska usmerjenost, ki je zelo ekstremna in enostranska, ter materialistični svetovni nazor, ki ne trpi poleg sebe nikakršnih sledov duhovnega gledanja in ocenjevanja sodobnega življenja.« (Prav tam, str. 146–147) Gogali in drugim predstavnikom kulturne pedagogike se je zdelo najbolj problematično in sporno, da so »za pridobivanje popularnosti« uporabljali »negativna sredstva« in »argumente *ad hominem*« (prav tam, str. 146).

V tistem času je bila tudi drugod po Evropi, še posebej v srednjeevropskem prostoru, pedagogika na univerzah razumljena predvsem kot znanost v duhu Humboldtovega razumevanja znanosti in poslanstva univerze (prim. Vidmar 2011). Ozvald in Gogala sta tudi sproti sledila dogajanju na področju vzgoje in izobraževanja v Evropi ter s tem seznanjala študente, kar je razvidno iz seznamov predavanj, pa tudi širšo strokovno javnost z dobro argumentiranimi članki v strokovni periodiki (predvsem v *Popotniku* in *Pedagoškem zborniku*).

Čas med drugo svetovno vojno

Leta 1941 so Slovenijo okupirali Italijani, Nemci in Madžari in si jo razdelili. Ljubljana je pripadla italijanski fašistični državi. Univerza v Ljubljani je v tem času nadaljevala svoje delo.

Leta 1942 je bil sicer razglašen kulturni molk, ki je narekoval bojkotiranje sodelovanja slovenskih umetnikov, publicistov in znanstvenikov s fašističnimi oblastmi na širšem kulturnem področju (Resolucija kulturnih delavcev 1942), kar je vključevalo tudi univerzo v Ljubljani, vendar je prav univerza bila zaradi narave svojega delovanja in poslanstva nekako izvzeta oz. se je njeno delovanje in delovanje njenih članov presojalo po precej bolj »ohlapnih« kriterijih kot drugače; v zvezi s tem ugotavlja Godeša, da je »odnos Osvobodilne fronte (OF) do univerze in sploh do ustanov nacionalnega pomena [...] predstavljal posebno vprašanje. OF je sicer zapovedala kulturni molk, a se ta ustanov nacionalnega pomena v glavnem ni dotikal. Sploh je bil odnos OF-a do teh uglednih ustanov razmeroma strpen. Vodstvo OF-a tudi ni ustanovljalo vzporednih partizanskih ustanov, ki bi jih skušale nadomestiti. Ves čas vojne ni bila izrečena niti ena neposredna javna kritika na račun univerze glede sodelovanja z italijanskimi zasedbenimi oblastmi. [...] Pomembno je bilo, da OF ni mogla preprečiti sodelovanja teh ustanov z italijanskimi oblastmi, ki so jih tudi finančno vzdrževale. Nemoči so se zavedali tudi v OF-u in so zaradi teh okoliščin morali nekoliko prilagoditi svoj odnos do ustanov, ki so bile v pretežni meri odvisne od državnega proračuna. Po drugi strani je bila univerza tudi eno izmed

pomembnejših žarišč osvobodilnega gibanja in so jo zato imeli v vodstvu OF-a za eno od svojih trdnjav.« (Godeša 1994, str. 15)

Predavanja iz pedagogike

Tudi Ozvald in Gogala sta med italijansko zasedbo nadaljevala predavanja: v študijskem letu 1941/1942 je imel Ozvald predavanja z naslovom *Mladinoslovje (z »diferencialno psihologijo«)* ter *Idejni temelji pedagoške tehnike*, Gogala pa se je usmeril bolj v zgodovinske teme: *H. Schreiner – slovenski pedagoški ideolog* ter *Od Gabrškovega do Kosovega vzgojeslovja* (Programmi dei corsi ... 1941; Programmi dei corsi... 1942). V študijskem letu 1942/1943 je Ozvald predaval zgodovino: *Zgodovina antične pedagoške kulture* v obeh semestrih, Gogala pa *Psihološke, sociološke in kulturne osnove pedagoške teorije* ter *Sociološke in kulturne osnove pedagoške teorije* (Programmi dei corsi ... 1942; Programmi dei corsi ... 1943). Za zimski semester 1943/1944 so bila napovedana naslednja predavanja: *Pedagoška antropologija* (Ozvald) in *Pedagoška teorija* (Gogala) ter seminarja *Metode mladinsko-psihološkega raziskovanja* (Gogala) in *Problematika kazni* (Ozvald) (Seznam predavanj ... 1943), vendar do izvedbe ni prišlo, saj je bila univerza zaprta (Naredba o začasnih ustavitvi predavanj ... 1943).

Po kapitulaciji Italije septembra 1943 je Ljubljano zasedla nacistična Nemčija. Vodja kolaboracionistične marionetne pokrajinske vlade Leon Rupnik je z odlokom 11. novembra 1943 do nadaljnjega ustavil vsa predavanja na univerzi v Ljubljani (prav tam; prim. tudi Godeša 1994). Tako stanje je veljalo do jeseni leta 1945, v tem času pa tudi niso potekala predavanja iz pedagogike.

Čas po drugi svetovni vojni

Organizacija študija

Univerza v Ljubljani je ponovno začela delovati v zimskem semestru 1945/1946. Takrat je bil spet uveden tudi študij pedagogike, vendar na novih in drugačnih idejnih in političnih temeljih (Schmidt 1969, str. 213). Študij na filozofski fakulteti je bil sprva organiziran enako kot pred vojno, pomeni, da je bil dvopredmeten (študij A in B oz. glavni in stranski predmet), in se je končal na dva načina: z diplomskim izpitom (B-predmet – kasneje stroka – je zahteval zaključenih 6 semestrov, A-predmet pa zaključenih 8 semestrov) in z doktorskim izpitom (doktorski izpit se je lahko opravljal iz vsakega znanstvenega predmeta, ki je imel samostojno katedro, študent pa je moral predmet poslušati 8 semestrov).

Ozvald je bil predčasno upokojen, pri čemer bi bilo na podlagi virov in povojnega dogajanja v zvezi z njegovim delom in osebo mogoče sklepati, da je bil trn v peti oziroma ovira nepluralnemu teoretskemu osmišljanju povojnega pedagoškega prostora (Gabrič 1994, str. 21; Jerman 1969, str. 201; Vidmar 2002, str. 37). Delo na univerzi je od leta 1945 naprej nadaljeval samo Gogala, ki pa se je – kar so mu tudi očitali – ukvarjal predvsem s temami in področji, ki ideološko niso bila moč-

neje zaznamovana (med drugim je v petdesetih letih predaval tudi logiko v okviru študija filozofije (prim. Jerman 1969, str. 202)) (Zapisnik posvetovanja ... 1952).

V letu 1947 je prišlo do reorganizacije študija in spremembe študijskih programov na univerzi v Ljubljani in filozofski fakulteti, poudarjena je bila enopredmetnost študijskih skupin, ki je bila dokončno uvedena že čez dve leti v novi reformi študija; takšna ureditev je ostala v veljavi do leta 1958 – takrat je bila uveljavljena tudi obsežna reforma primarne in sekundarne stopnje izobraževanja, saj je bila ukinjena osemletna gimnazija in uvedeni enotni osemletna osnovna šola ter štiriletna srednja šola.

V začetku petdesetih let se je ideološki monizem na univerzi zaostрил; oktobra 1949 je bil sprejet *Zakon o ureditvi visokega šolstva v LRS*, v skladu s katerim je bila teološka fakulteta izključena iz univerze v Ljubljani, leta 1952 pa je postala zasebna institucija (verske skupnosti) brez pravice javnosti (Grafenauer 1969b, str. 144; Melik 1975, str. 64). Sočasno je ena pomembnejših nalog univerze postalo tudi svetovnonazorsko oblikovanje študentov, tako so že kar v prvem členu *Pravilnika o disciplinski odgovornosti študentov univerze, visokih šol, samostojnih fakultet, akademij in višjih šol* iz avgusta 1950 opredeljene njene »vzgojne« naloge: »Na univerzi, visokih šolah, samostojnih fakultetah, akademijah in na višjih šolah se [...] študenti [...] vzgajajo v duhu marksizma-leninizma v predanosti svoji socialistični domovini in stvari socializma.« (Seznam predavanj ... 1950, str. 97, čl. 1) Študent pa mora biti »vzor socialističnega državljana« (prav tam, čl. 2). Leta 1954 je bil sprejet *Splošni zakon o univerzah*, ki je prinesel reorganizacijo izobraževalnih ustanov na terciarni stopnji, leta 1958 pa je bila zaradi reforme gimnazije izvedena tudi reforma študijskih programov, ponovno je bila uvedena dvopredmetnost.

Prav tako sta se v začetku petdesetih let pri nas začeli diferencirati tudi pedagogika in psihologija, med katerima je, kot je duhovito zapisal Pediček, dolgo časa vladala »prava zaročna oz. zakonska zveza« (Pediček 2007, str. 76). Za to ločitev je poskrbela vrnitev »profesorja Mihajla Rostoharja [v Ljubljano]. Z njim se je psihologija prvič pojavila pri nas ob njegovem predavateljskem nastopu na prvem pedagoškem kongresu na Bledu 1. 1950 kot znanost, ki želi biti samostojna in v položaju in legi nadznanosti nad pedagogiko. Te teze so se vroče začeli oprijemati mladi, ki so se začeli lepiti na dr. Rostoharja.« (Prav tam, str. 76) V zimskem semestru 1950/1951 se je začel izvajati samostojen študij psihologije (prim. Seznam predavanj ... 1950).

Predavanja iz pedagogike

V prvem povojnem študijskem letu je Gogala, verjetno še poln vere in upanja v svobodo in nove, boljše čase, predaval naslednje teme: *Načelo demokracije v vzgojstvu, Pomen pubertetnega razvoja ter Demokratično pedagogiko*, seminar pa je imel iz *Metod mladinske psihologije* (Seznam predavanj ... 1945; Seznam predavanj ... 1946). Že naslednje študijsko leto, ko je nova enostrankarska oblast že utrdila svoje pozicije, se je sam odpovedal aktualnim in morebiti idejno spornim temam ter predaval bolj »nevtralne« vsebine: *Pedagoško sociologijo, Občo metodiko ter Izbrana poglavja iz obče psihologije* (Seznam predavanj ... 1946; Seznam predavanj ... 1947).

V zimskem semestru 1947/1948 je zraven Gogale kot honorarni predavatelj začel na pedagogiki predavati tudi dr. Vladimir Schmidt – do tedaj je bil profesor na Višji pedagoški šoli v Ljubljani, ki je postal vodilni teoretik marksistične pedagogike v povojni Sloveniji in eden najvidnejših v socialistični Jugoslaviji. Gogala je predaval *Uvod v pedagogiko* in *Mladinsko psihologijo*, Schmidt pa *Zgodovino ruske pedagogike* (kar je pomenilo zgodovino pedagogike nasploh) ter *Pedagogiko predšolske dobe s temelji obče psihologije* (Seznam predavanj ... 1947; Seznam predavanj ... 1948). Schmidt se je kot profesor pedagogike na filozofski fakulteti redno zaposlil v študijskem letu 1954/1955.

V študijskem letu 1950/1951 je študijski program pedagogike v osmih semestrih obsegal naslednje predmete: *Osnove družbenih ved* (4 semestri), *Obča pedagogika (s specialnim kolegijem)* (8 semestrov), *Zgodovina pedagogike* (6 semestrov), *Didaktika* (4 semestri), *Metodika* (6 semestrov), *Praktične vaje* (6 semestrov), *Predšolska vzgoja* (2 semestra), *Šolska higiena* (2 semestra), *Obča psihologija* (2 semestra), *Mladinska psihologija* (2 semestra), *Pedagoška psihologija* (2 semestra), *Pedagoška defektologija* (2 semestra), *Zgodovina filozofije* (3 semestre), *Logika* (2 semestra), *Predvojaška vzgoja* (8 semestrov) in fakultativno *Tuj jezik* (3 semestre) (Seznam predavanj ... 1950, str. 33).

V zimskem semestru 1950/1951 se je Gogali in Schmidtu kot asistentka pripravnic pridružila Milica Bergant-Verlič (kasneje Bergant) (prav tam, str. 31). V študijskem letu 1951/1952 je v študijskem programu Pedagogika sodelovalo že več predavateljev, vendar so bili vsi razen Gogale honorarni sodelavci (Seznam predavanj ... 1951).

Pedagoška teorija

V prvem povojnem obdobju se je slovenska pedagogika usmerila v reševanje aktualnih vzgojnih problemov socialističnega sistema (Schmidt 1946, Schmidt 1958a; Schmidt 1969, str. 213). Vpliv politike in marksistične ideologije je imel močne učinke na razvoj pedagoškega mišljenja (Bergant 1994, str. 52–53). Prva leta po drugi svetovni vojni so bila obdobje, ko se je naša pedagogika predvsem ali celo izključno naslanjala na sovjetsko in »nekritično« črpala neposredno iz nje (Sagadin 1987; Schmidt 1954; prim. tudi Strmčnik 1979, str. 6). Novi pedagoški koncept v Sloveniji, ki se je sicer začel razvijati zunaj univerze in ga je, z izjemo Gogale, prevzela tudi »univerzitetna« pedagogika, je bil dolgo časa zelo odklonilen do večine predvojnih pedagoških smeri in tokov. Smernice so bile začrtane že takoj leta 1945, v naslednjih obdobjih pa bolj ali manj dosledno uresničevane: »Borba še ni končana. [...] Borba med reakcionarnimi in progresivnimi silami ne poteka le na gospodarskem, polit. in vojaškem področju, temveč tudi na kulturnem, na znanstvenem, torej tudi na področju pedagoške teorije in prakse. [...] Predvsem je potrebno, da prevzgojimo, preusmerimo svojo pedagoško miselnost. [...] Vse to nam narekuje, da zavzamemo do nemške pedagogike skrajno kritično stališče. Pri tem nam bo mnogo koristil študij ruske in sovjetske pedagoške literature, kjer so to že storili. Povsem moramo zavreči nemško opredelitev pedagoškega objekta, ki so si ga predstavljali abstraktno, kot otroka splot, izven prostora in časa, izven njegovih

konkretnih življenjskih pogojev, zavrgli bomo njihov formalizem pri pouku, birokratizem pri organizaciji šolstva, njihov pedantski odnos do otrok, njihov šovinistični vzgojni smoter, prelomili bomo z osnovno metodo njihovega pedagoškega dela, s špekulativnostjo, ki jemlje vodila za svoje delo iz statično pojmovanega duhovnega sveta in ne iz praktičnega življenja, ki prinaša pedagoški misli vedno nove naloge, odklanjali bomo odtujenost njihove pedagoške teorije praksi, njihovo sistematiko, ki je delala silo pestremu življenju, pretirano metodiziranje raznih njihovih ‚novih‘ šol, itd. [...] Iz tega izvira za našo pedagogiko konkretna naloga, kritično pregledati slovensko pedagoško in ostalo kulturno tvornost od njenih začetkov do današnjih dni in izluščiti iz nje vse, kar nam more služiti pri vzgoji novega, svobodnega, demokratičnega državljana. Tretji vir za našo novo pedagoško izobrazbo in delo pa je študij ruske in sovjetske pedagogike.« (Schmidt 1945, str. 4–7) Ena od temeljnih značilnosti in usmeritev »nove« pedagogike je bila splošno precenjevanje intencionalnosti vzgoje, kar je vodilo v pretiran pedagoški optimizem, ki so ga porajale in spodbujale tudi tedanje družbene razmere.

Po drugi svetovni vojni je oblast pedagogiko razumela predvsem kot orodje za prevajanje svojih političnih in ideoloških izjav v pedagoški jezik (Schmidt 1985, str. 267; prim. tudi Sagadin 1987, str. 415). Ideologija in prosvetna politika sta težili k redukciji pedagoških prizadevanj na neposredne, dnevne družbene naloge in usmerjali razvoj pedagogike k reševanju teh nalog ter k zanemarjanju temeljnih problemov pedagoške teorije in prakse (Bergant 1994; Franković 1963; Schmidt 1958b, 1985).

Obenem pa so že omenjene apriorne odklonilne interpretacijske paradigme predvojnega dogajanja, povezanega s področjem pedagoške teorije v Sloveniji in na univerzi, v petdesetih letih postale del uradnega znanja (Schmidt 1969, str. 215; Strmčnik 1979).

Ne glede na to so se člani oddelka za pedagogiko postopoma začeli zavzemati za večjo strokovno avtonomijo pedagogike (Vidmar 2009b). Tudi in predvsem na podlagi njihovega prizadevanja se je ta počasi začela otresati svoje izključno transformacijske vloge in se preusmerjati iz čisto deduktivnega v induktivno empirično spoznavanje pedagoške stvarnosti oziroma v poudarjanje in raziskovanje njunega medsebojnega prepletanja in součinkovanja (Bergant 1994; Schmidt 1969, str. 214; Schmidt 1985). Še naprej pa je bila v raznih šolskoreformnih procesih nezadostno in neustrezno upoštevana, večkrat celo ignorirana.

Sklep

V času med obema vojnama je bilo mogoče študirati pedagogiko samostojno (oz. v povezavi glavnega in stranskega predmeta), predavanja iz pedagogike pa so na filozofski fakulteti poslušali tudi vsi bodoči gimnazijski profesorji. Do tedaj v Sloveniji pedagogike nihče ni razvijal kot znanosti niti ni bil noben obstoječ koncept znanstveno obravnavan in razširjen, četudi so posamezniki prek pedagoškega tiska na bolj ali manj poljuden način seznanjali strokovno javnost z novostmi in dogajanjem na pedagoškem področju. Obdobje do začetka druge svetovne vojne je bil čas živahnega idejnega in didaktičnega pluralizma na pedagoškem področju, ki

pa večinoma ni imel znanstvenih aspiracij. Ker sta bila oba profesorja pedagogike (Ozvald in Gogala) v času med obema vojnama tudi vodilna predstavnika duhoslovne oz. kulturne pedagogike, ki sta jo kot znanstveno disciplino tudi razvijala, lahko nedvoumno ugotovimo, da je v tem času kulturna pedagogika prevladovala kot znanstvena pedagogika tako na univerzi v Ljubljani kot v Sloveniji nasploh. Ob tem pa lahko na podlagi predavanj, ki sta jih imela, ter objav v strokovnem tisku še ugotovimo, da sta oba prav tako skrbela za seznanjanje študentov in javnosti z drugimi sodobnimi gibanji in smermi ter dosežki na področju vzgoje in izobraževanja.

Po koncu druge svetovne vojne se je ideološka paradigma v državi spremenila, kar je za seboj potegnilo spremembe na družbenem, političnem, ekonomskem in seveda tudi pedagoškem področju. Te spremembe so bistveno zaznamovale razvoj študija pedagogike na univerzi v Ljubljani, prav tako pa tudi razvoj pedagogike kot znanosti v Sloveniji in Jugoslaviji. Predvojni pedagoški pluralizem idej je zamenjal marksistično-leninistični ekskluzivizem in apriorno odklanjanje in zavračanje vsega, kar se z njim ni ujemalo, pretežno pa odklanjanje tradicije in kontinuitete kulturne pedagogike kot vodilnega teoretskega koncepta in pedagogike kot znanosti v času med obema vojnama. Na žalost so se nekatere interpretacije v zvezi s pedagogiko in njenima predstavnikoma na univerzi pred letom 1945 iz obravnavanega časa tako uveljavile in vplivale na splošno percepcijo (Schmidt 1969; Strmčnik 1979; prim. tudi Strmčnik 2003), da jih še danes marsikdo nereflektirano ponavlja. In to kljub temu, da je leta 1970 v slovenščini izšel prevod Gogalovega predavanja z naslovom *Moja pedagogika* (Gogala 1970), ki ga je imel leta 1966 na univerzi v Padovi kot eden izmed 13 uglednih evropskih pedagogov (med drugim so sodelovali tudi Giovanni Maria Bertin, Giuseppe Flores D'Arcais, Henri Irénée Marrou, Bogdan Suchodolski) (Flores d'Arcais 1972), v katerem je jasno in nedvoumno izrazil kontinuiteto svoje predvojne pedagoške teorije in pripadnost konceptu duhoslovne oz. kulturne pedagogike.

Literatura in viri

- Bergant, M. (1994). »Samoupravljalna pedagogika« kot kritika etatizma ter ideološkega in političnega podrejanja pedagogike in šole v socializmu. *Sodobna pedagogika*, 44, št. 1–2, str. 51–59.
- Bollnow, O. F. (1989). Die geisteswissenschaftliche Pädagogik. V: H. Röhrs in H. Scheuerl (ur.). *Richtungsstreit in der Erziehungswissenschaft und pädagogische Verständigung. Wilhelm Flitner zur Vollendung seines 100. Lebensjahres am 20. August 1989 gewidmet*. Frankfurt am Main, New York, Bern, Paris: Lang, str. 53–70.
- Brumen, V. (1936). Obrazovalna vrednost pedagogike. *Popotnik*, 57, št. 5–6, str. 106–111.
- Čibej, F. (1928). O temeljih moderne pedagogike. *Popotnik*, 49, št. 1, 2, 3, 4, 5, str. 5–11, 29–32, 61–65, 89–94, 117–120.
- Drewek, P. (2003). Eduard Spranger. V: H.-E. Tenorth (ur.). *Klassiker der Pädagogik* (zv. 2: *Von John Dewey bis Paulo Freire*). München: C. H. Beck, str. 137–151.
- Ermenc, K. S., Vujišić Živković, N. in Spasenović, V. (2015). Theory, Practice and Competences in the Study of Pedagogy – Views of Ljubljana and Belgrade University Teachers. *CEPS journal*, 5, št. 2, str. 35–55.

- Flores d'Arcais, G. (ur.). (1972). *La Mia Pedagogia*. Padova: Liviana Editrice.
- Franković, D. (1963). Stanje in problemi pedagogike v naši družbi. *Sodobna pedagogika*, 14, št. 7–8, str. 173–191.
- Gabrič, A. (1994). Obdobje po letu 1945. V: M. Repež (ur.). *75 let Univerze v Ljubljani. 75 let neprekinjenega delovanja Univerze v Ljubljani 1919–1994*. Ljubljana: Univerza, str. 17–23.
- Godeša, B. (1994). Leta okupacije 1942–1945. V: M. Repež (ur.). *75 let Univerze v Ljubljani. 75 let neprekinjenega delovanja Univerze v Ljubljani 1919–1994*. Ljubljana: Univerza, str. 11–17.
- Gogala, S. (1930a). K polemiki o »novi« in »stari« šoli. *Popotnik*, 51, št. 9–10, str. 262–264.
- Gogala, S. (1930b). Smoter moderne šole. *Pedagoški zbornik*, 26, str. 17–33.
- Gogala, S. (1931). Načelne misli o šoli zajednici. V: *Izbrani spisi. Stanko Gogala*. Ljubljana: Društvo 2000, str. 132–166.
- Gogala, S. (1933). *Temelji obče metodike* Ljubljana: Slovenska šolska matica.
- Gogala, S. (1938). Pedagoška teorija. *Popotnik*, 59, št. 7–8 in 9–10, str. 145–150 in 197–201.
- Gogala, S. (1939). *Uvod v pedagogiko*. Ljubljana: Slovenska šolska matica.
- Gogala, S. (1970). Moja pedagogika. V: *Izbrani spisi. Stanko Gogala*. Ljubljana: Društvo 2000, str. 327–345.
- Grafenauer, B. (1969a). Filozofska fakulteta. V: R. Modic (ur.). *Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani. 1919–1969*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, str. 195–198.
- Grafenauer, B. (1969b). Življenje univerze od 1945 do 1969. V: *Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, str. 143–168.
- Herrmann, U. (2001). Geisteswissenschaftliche Pädagogik (systematisch). V: D. Lenzen (ur.). *Pädagogische Grundbegriffe. Band 2: Jugend – Zeugnis* (6. izd.). Reinbek: Rowohlt, str. 1140–1160.
- Izpitni predpisi za diplomske in doktorske izpite na Filozofski Fakulteti Univerze Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev v Ljubljani*. (1925). Ljubljana: Univerza.
- Jerman, F. (1969). Filozofija. V: R. Modic (ur.). *Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani. 1919–1969*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, str. 199–206.
- Kokole, J. (1969). *Bibliografija doktorskih disertacij univerze in drugih visokošolskih in znanstvenih ustanov v Ljubljani 1920–1968*. Ljubljana: Univerza.
- Löffelholz, M. (1979). Eduard Spranger. V: H. Scheuerl (ur.). *Klassiker der Pädagogik* (zv. 2: *Von Karl Marx bis Jean Piaget*). München: C. H. Beck, str. 258–276.
- Melik, V. (1975). Pregled razvoja univerze. V: R. Modic (ur.). *Univerza v Ljubljani ob tridesetletnici osvoboditve 1945–1975*. Ljubljana: Univerza, str. 50–72.
- Naredba o začasni ustavitvi predavanj na Univerzi v Ljubljani*. (1943). IV. št. 7428/1. ZAMU IV-217.
- Ozvald, K. (1927). *Kulturna pedagogika. Kažipot za umevanje včlovečevanja*. Ljubljana: Slovenska šolska matica.
- Ozvald, K. (1939a). Dvajsetletni obračun našega vzgojnega ter obrazovalnega dejanja in nehanja. *Obzorja*, 2, št. 1–2, str. 49–57.
- Ozvald, K. (1939b). Dvajset let slovenske pedagogike v Jugoslaviji: od 1. decembra 1918 do 1. decembra 1938. *Popotnik*, 60, št. 1–2, str. 11–29.

- Pavlič, S. (1980). Seznam doktoratov pedagogike Univerze v Ljubljani 1922–1980. *Zbornik za zgodovino šolstva in prosvete*, št. 13, str. 130–131.
- Pediček, F. (2007). *Moja hoja za pedagogiko. 1950–2000*. Radovljica: Didakta.
- Programmi dei corsi per il semestre estivo 1942–XX / Seznam predavanj za letni semester 1942–XX*. (1942). Ljubljana: Univerza.
- Programmi dei corsi per il semestre estivo 1943–XXI / Seznam predavanj za letni semester 1943–XXI*. (1943). Ljubljana: Univerza.
- Programmi dei corsi per il semestre invernale 1941/42–XX / Seznam predavanj za zimski semester 1941/42–XX*. (1941). Ljubljana: Univerza.
- Resolucija kulturnih delavcev. (1942, 6. 4.). *Slovenski poročevalec*, 3, št. 14, str. 2.
- Sagadin, J. (1987). Nekatere glavne teoretske in metodološke pomanjkljivosti naše poosvojitvene pedagogike in njihovo premagovanje. *Sodobna pedagogika*, 38, št. 9–10, str. 411–422.
- Schmidt, V. (1945). Smernice sodobnega pedagoškega dela. *Popotnik*, 63, št. 1, str. 4–12.
- Schmidt, V. (1946). Več čuta za novi čas. (Kritične pripombe k predavanjem pedagogike na nekaterih pedagoških tečajih). *Popotnik*, 63, št. 4–5, str. 134–140.
- Schmidt, V. (1947). Mladinoslovje – znak propadanja buržoazne pedagogike v dobi imperIALIZMA. *Popotnik*, 64, št. 9–10, str. 251–267.
- Schmidt, V. (1954). Pota naše pedagoške znanosti. *Naša sodobnost*, 2, št. 9, str. 801–816.
- Schmidt, V. (1958a). Povojni razvoj, sedanje stanje in perspektive pedagoške znanosti na Slovenskem. *Sodobna pedagogika*, 9, št. 9, str. 227–237.
- Schmidt, V. (1958b). Za načelno kritiko pedagoške znanosti. *Sodobna pedagogika*, 9, št. 9, str. 299–302.
- Schmidt, V. (1969). Pedagogika. V: R. Modic (ur.). *Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani. 1919–1969*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, str. 206–216.
- Schmidt, V. (1985). Povojni uspehi in stiske pedagoške teorije in prakse. *Sodobna pedagogika*, 36, št. 7–8, str. 259–271.
- Seznam predavanj na univerzi kralja Aleksandra I. v Ljubljani za letni semester 1930*. (1930). Ljubljana: Univerza.
- Seznam predavanj na univerzi kralja Aleksandra I. v Ljubljani za letni semester 1936*. (1936). Ljubljana: Univerza.
- Seznam predavanj na univerzi kralja Aleksandra I. v Ljubljani za zimski semester 1929/30*. (1929). Ljubljana: Univerza.
- Seznam predavanj na univerzi kralja Aleksandra I. v Ljubljani za zimski semester 1933/34*. (1933). Ljubljana: Univerza.
- Seznam predavanj na univerzi kralja Aleksandra I. v Ljubljani za zimski semester 1935/36*. (1935). Ljubljana: Univerza.
- Seznam predavanj na univerzi kralja Aleksandra I. v Ljubljani za zimski semester 1936/37*. (1936). Ljubljana: Univerza.
- Seznam predavanj na univerzi kralja Aleksandra I. v Ljubljani za zimski semester 1937/38*. (1937). Ljubljana: Univerza.
- Seznam predavanj na univerzi kralja Aleksandra I. v Ljubljani za zimski semester 1938/39*. (1938). Ljubljana: Univerza.

- Seznam predavanj na univerzi kralja Aleksandra I. v Ljubljani za zimski semester 1939/40.* (1939). Ljubljana: Univerza.
- Seznam predavanj na univerzi kralja Aleksandra I. v Ljubljani za zimski semester 1940/41.* (1940). Ljubljana: Univerza.
- Seznam predavanj na univerzi kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev v Ljubljani za letni semester 1921.* (1921). Ljubljana: Univerza.
- Seznam predavanj na univerzi kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev v Ljubljani za letni semester 1926.* (1926). Ljubljana: Univerza.
- Seznam predavanj na univerzi kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev v Ljubljani za zimski semester 1920/21.* (1920). Ljubljana: Univerza.
- Seznam predavanj na univerzi kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev v Ljubljani za zimski semester 1922/23.* (1922). Ljubljana: Univerza.
- Seznam predavanj na univerzi kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev v Ljubljani za zimski semester 1923/24.* (1923). Ljubljana: Univerza.
- Seznam predavanj na univerzi kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev v Ljubljani za zimski semester 1925/26.* (1925). Ljubljana: Univerza.
- Seznam predavanj na univerzi kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev v Ljubljani za zimski semester 1927/28.* (1927). Ljubljana: Univerza.
- Seznam predavanj na univerzi v Ljubljani za poletni semester 1946.* (1946). Ljubljana: Univerza.
- Seznam predavanj na univerzi v Ljubljani za poletni semester 1947.* (1947). Ljubljana: Univerza.
- Seznam predavanj na univerzi v Ljubljani za poletni semester 1948.* (1948). Ljubljana: Univerza.
- Seznam predavanj na univerzi v Ljubljani za zimski semester 1945/46.* (1945). Ljubljana: Univerza.
- Seznam predavanj na univerzi v Ljubljani za zimski semester 1946/47.* (1946). Ljubljana: Univerza.
- Seznam predavanj na univerzi v Ljubljani za zimski semester 1947/48.* (1947). Ljubljana: Univerza.
- Seznam predavanj za študijsko leto 1951–52.* (1951). Ljubljana: Univerza.
- Seznam predavanj za zimski semester 1943/44.* (1943). Ljubljana: Univerza.
- Seznam predavanj za zimski semester 1950/51.* (1950). Ljubljana: Univerza.
- Strmčnik, F. (1979). O povojnem razvoju, stanju in nekaterih problemih pedagoške znanosti. (Teze za razpravo). *Sodobna pedagogika*, 30, št. 1/2, str. 4–30.
- Strmčnik, F. (2000). Posluš, človečnost, individualnost. (Dopisni intervju z dr. Francetom Strmčnikom). *Sodobna pedagogika*, 51, št. 5, str. 16–28.
- Strmčnik, F. (2003). Senčne strani Ozvaldove pedagogike. *Sodobna pedagogika*, 54, št. 4, str. 104–124.
- Vidmar, T. (2002). *Damnatio memoriae* ali Ozvaldova pedagogika v luči povojnih kritik. *Sodobna pedagogika*, 53, št. 7, str. 18–39.
- Vidmar, T. (2009a). Čeri slovenske pedagogike – ob devetdesetletnici pedagogike na Univerzi v Ljubljani. V: N. Ličen (ur.). *Misliti vzgojo: Problemi oblikovanja vzgojno-izobraževalnega koncepta*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, str. 19–23.
- Vidmar, T. (2009b). Oddelek za pedagogiko in andragogiko. V: J. Ciperle (ur.). *90 let Univerze v Ljubljani*. Ljubljana: Rektorat Univerze, str. 530–532.

Vidmar, T. (2011). Pedagogika v Sloveniji na začetku 20. stoletja – identifikacija nekaterih dilem. V: T. Vidmar in J. Aksman (ur.). *Pedagoško-andragoške razprave v Sloveniji in na Poljskem po prelomu stoletja*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, str. 33–48.

Zapisnik posvetovanja o pedagoško-političnih vprašanjih 1952. (1952). CK ZKS IV. AS 787.

Zgodovina slovenske univerze v Ljubljani do leta 1929. (1929). Ljubljana: Univerza v Ljubljani.

Žgeč, F. (1930). Ob desetletnici slovenske univerze v Ljubljani. *Popotnik*, 51, št. 1–2, str. 6–8.

